

ADXAMOVA TOSHTILLAXON
SHUXRATJON QIZI

SATIMOVA DILAFRUZ
NUMONJONOVNA

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili va adabiyoti fakulteti talabasi

Andijon davlat chet tillari instituti
Ingliz tili va adabiyoti kafedrası f.f.d., dotsent

INGILIZ TILIDA KOLLOKATSIYALARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA TIL OʻRGANISH JARAYONIDAGI AHAMIYATI

2026

May

Mazkur maqolada ingliz tilidagi kollokatsiyalarning leksik-semantik xususiyatlari va ularning til oʻrganish jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda kollokatsiyalarning tabiiy nutqni shakllantirish, lugʻat boyligini kengaytirish hamda leksik xatolarni kamaytirishdagi roli yoritiladi. Shuningdek, kollokatsiyalarni oʻrganishda korpus lingvistikasi va zamonaviy texnologiyalarning ahamiyati haqida fikr yuritiladi.

Kalit soʻzlar: kollokatsiya, leksik-semantik xususiyat, ingliz tili, til oʻrganish, tabiiy nutq.

2026

May

This article analyzes the lexical-semantic features of collocations in English and their importance in the language learning process. The study highlights the role of collocations in developing natural speech, enriching vocabulary, and reducing lexical errors. It also discusses the significance of corpus linguistics and modern technologies in studying and teaching collocations. **Keywords:** collocation, lexical-semantic feature, English language, language learning, natural speech.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya, iqtisodiyot, diplomatiya va taʼlim sohalarida eng faol qoʻllanilayotgan tillardan biri hisoblanadi. Ingliz tilini samarali oʻrganish jarayonida grammatik qoidalarni bilish, soʻz boyligini oshirish va talaffuz ustida ishlash muhim boʻlsa-da, tilni tabiiy va ravon qoʻllash uchun bu omillarning oʻzi yetarli emas. Chunki til oʻrganuvchi grammatik jihatdan toʻgʻri gap tuzishi mumkin, biroq soʻzlarning bir-biri bilan tabiiy birikishini bilmasa, uning nutqi sunʻiy, tarjimaga oʻxshash yoki noaniq eshitilishi mumkin.

Tilshunoslikda aynan shu hodisa kollokatsiya tushunchasi bilan izohlanadi. Kollokatsiya — bu ikki yoki undan ortiq soʻzlarning nutqda odatiy, barqaror va semantik jihatdan mos holda birga qoʻllanishidir. Masalan, ingliz tilida *make a decision, take a risk, strong tea, heavy rain, deeply disappointed* kabi birikmalar tabiiy hisoblanadi. Biroq *do a decision, make a risk, powerful tea* yoki *strong rain* kabi birikmalar grammatik jihatdan tushunarli boʻlsa ham, ingliz tilining tabiiy qoʻllanish meʼyorlariga mos kelmaydi. Kollokatsiyalar ingliz tilining leksik tizimida alohida ahamiyatga ega. Ular soʻzlarning maʼnosini aniqlashtiradi, nutqning tabiiyligini taʼminlaydi, matn mazmunini izchil bogʻlaydi va kommunikativ samaradorlikni oshiradi. Shu sababli kollokatsiyalarni oʻrganish nafaqat nazariy tilshunoslik, balki amaliy til oʻqitish metodikasi uchun ham dolzarb masala hisoblanadi.

“Collocation” atamasi lotincha *collocare*, yaʼni “birga joylashtirmoq” maʼnosidagi soʻzdan kelib chiqqan. Tilshunoslikda ushbu tushuncha XX asrda alohida ilmiy kategoriya sifatida shakllandi. Ingliz tilshunosi J. R. Firth kollokatsiya nazariyasining rivojlanishiga katta hissa qoʻshgan olimlardan biri boʻlib, u soʻz maʼnosini uning boshqa soʻzlar bilan qoʻllanish muhiti orqali aniqlash mumkinligini taʼkidlagan. Firthning “You shall know a word by the company it keeps” “Soʻzning maʼnosi u bilan birga qoʻllanadigan soʻzlar orqali anglashiladi” degan mashhur gʻoyasi kollokatsion yondashuvning nazariy asoslaridan biri sifatida eʼtirof etiladi.[1] Shirin Adxamova. A comparative study of collocations expressing emotional states in english and uzbek languages. 2025-Tashkent.

Ushbu fikrning mazmuni shundan iboratki, har qanday soʻzning haqiqiy maʼnosi faqat lugʻaviy izoh bilan emas, balki uning boshqa soʻzlar bilan qanday kontekstda va qanday birikmada qoʻllanishi orqali namoyon boʻladi. Firthning *Papers in Linguistics 1934–1951* asari Oxford University Press tomonidan nashr etilgan boʻlib, kollokatsiya va distributiv maʼno haqidagi qarashlar keyingi korpus lingvistikasi rivojiga ham taʼsir koʻrsatgan. Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, ingliz tilini oʻrganayotgan talabalar koʻpincha soʻzlarni alohida yodlashga eʼtibor qaratadilar. Natijada ular soʻz maʼnosini bilgan holda ham uni toʻgʻri birikmada ishlata olmasliklari mumkin. Kollokatsiyalarni oʻrganish esa til

o'rganuvchiga tayyor nutq birliklaridan foydalanish, so'z tanlashdagi xatolarni kamaytirish va tabiiy inglizcha ifoda hosil qilish imkonini beradi.

Tadqiqotning maqsadi — ingliz tilidagi kollokatsiyalarning leksik-semantik xususiyatlarini tahlil qilish, ularning til o'rganish jarayonidagi ahamiyatini aniqlash hamda kollokatsiyalarning zamonaviy korpus lingvistikasi va sun'iy intellekt texnologiyalaridagi o'rnini yoritishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

kollokatsiya tushunchasining nazariy asoslarini tahlil qilish;

ingliz tilidagi kollokatsiyalarning asosiy turlarini aniqlash;

kollokatsiyalarning leksik-semantik xususiyatlarini izohlash;

kollokatsiyalarning til o'rganish jarayonidagi ahamiyatini ko'rsatish;

kollokatsiyalarni o'rganishda korpus lingvistikasi va sun'iy intellekt imkoniyatlarini yoritish.

Nazariy metodologiyasi. Kollokatsiya masalasi XX asr tilshunosligida keng o'rganila boshlagan bo'lsa-da, uning ildizlari so'zlarning nutqdagi birikuvchanligini kuzatish bilan bog'liq qadimgi grammatik qarashlarga borib taqaladi. Biroq kollokatsiyani mustaqil lingvistik kategoriya sifatida ilmiy asoslash, avvalo, ingliz tilshunosligidagi distributiv yondashuv va korpus lingvistikasi rivoji bilan bog'liq.

Kollokatsiya nazariyasining dastlabki muhim bosqichi J. R. Firth nomi bilan bog'liq. Firth so'z ma'nosini faqat lug'aviy izoh orqali emas, balki uning nutqdagi "hamroh so'zlari" orqali ham aniqlash lozimligini ta'kidlagan. Uning fikricha, so'zning haqiqiy ma'nosi ko'p hollarda u qanday so'zlar bilan birga qo'llanishi orqali namoyon bo'ladi. Bu qarash keyinchalik leksik-semantik tahlil, distributiv semantika va korpus lingvistikasida muhim nazariy asosga aylandi.

Keyingi bosqichda M. A. K. Halliday va R. Hasan kollokatsiyalarni matn lingvistikasi nuqtayi nazaridan o'rgandilar. Ularning *Cohesion in English* asarida kollokatsiya matn bog'liqligini ta'minlovchi leksik vositalardan biri sifatida talqin qilinadi. Masalan, doctor – nurse – hospital, school – teacher – student, court – judge – lawyer kabi birliklar bir matn ichida semantik maydon hosil qilib, mazmuniy yaxlitlikni kuchaytiradi. Bu yondashuv kollokatsiyalarni faqat so'z birikmasi emas, balki matnning semantik bog'lanish vositasi sifatida ham ko'rishga imkon beradi.

John Sinclair kollokatsiya tadqiqotlarini korpus lingvistikasi bilan bog'lagan eng muhim olimlardan biridir. Uning *Corpus, Concordance, Collocation* asarida kompyuter texnologiyalari yordamida katta hajmdagi matnlar asosida so'zlarning real qo'llanish chastotasi va birikuvchanlik xususiyatlarini aniqlash mumkinligi ko'rsatib berilgan. Google Books bibliografik ma'lumotida ham Sinclairning ushbu asari korpus yaratish, konkordans va kollokatsiya haqidagi qarashlarni izohlashi qayd etilgan.

Michael Lewis tomonidan ishlab chiqilgan Lexical Approach yondashuvi kollokatsiyalarni til o'qitish markaziga olib chiqdi. Ushbu yondashuvga ko'ra, til faqat grammatik qoidalar va alohida so'zlar yig'indisidan iborat emas; u ko'p jihatdan tayyor leksik birliklar, iboralar va kollokatsion birikmalardan tashkil topadi. Lewisning *The Lexical Approach* asari ingliz tilini o'qitishda leksik birliklar, jumladan kollokatsiyalarni tizimli o'rgatish zarurligini asoslaydi. ERIC manbasida ham Lewisning 1993-yildagi asari leksik yondashuvning asosiy manbalaridan biri sifatida ko'rsatilgan. [2]Abdusalomova Sabrina.Ingliz tilini o'qitishda kollokatsiyalar va formulaik birikmalar orqali so'z boyligini rivojlantirish metodikasi.2026-Shahrisabz.

Nadja Nesselhauf kollokatsiyalarni ikkinchi til o'rganuvchilar korpusi asosida tahlil qilgan tadqiqotchilardan biridir. Uning *Collocations in a Learner Corpus* asarida nemis tilida so'zlashuvchi ingliz tili o'rganuvchilarining kollokatsion xatolari, ularning sabablari va o'zlashtirishdagi murakkabliklar tahlil qilinadi. John Benjamins nashriyoti ma'lumotida ushbu kitob kollokatsiyalarni o'zlashtirish masalasiga bag'ishlangan muhim ilmiy manba sifatida tavsiflanadi. Kollokatsiyalarni o'rganishda lug'atlar ham muhim o'rin tutadi. Masalan, *Oxford Collocations Dictionary for Students of English* ingliz tilini o'rganuvchilar uchun tabiiy so'z birikmalarini ko'rsatib beruvchi amaliy manba hisoblanadi. Ushbu lug'at haqidagi bibliografik ma'lumotlarda uning 2002-yilda Oxford University Press tomonidan chop etilgani va ingliz tilini o'rganuvchilar uchun kollokatsion ma'lumotlarni tizimli berishi qayd etiladi.

Bundan tashqari, Benson, Benson va Ilson tomonidan tuzilgan *The BBI Combinatory Dictionary of English* ham ingliz tilidagi so'z birikmalarini o'rganishda muhim manbalardan biri hisoblanadi. John Benjamins sahifasida ushbu lug'at so'zlarning odatiy kontekstda qanday birikishini ko'rsatadigan qo'llanma sifatida ta'riflangan.

Nattinger va DeCarrico tomonidan yozilgan *Lexical Phrases and Language Teaching* asari esa tayyor leksik birliklar, formulaviy ifodalar va frazeologik birikmalarining til o'qitishdagi rolini asoslaydi. Google Books bibliografik ma'lumotlarida ushbu asar Oxford University Press tomonidan 1992-yilda chop etilgani va 218 sahifadan iborat ekani ko'rsatiladi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar kollokatsiyalarni uch asosiy yo'nalishda o'rganadi: birinchisi — nazariy-lingvistik yondashuv, ikkinchisi — korpus lingvistikasi yondashuvi, uchinchisi — amaliy til o'qitish metodikasi yondashuvi. Mazkur maqola ana shu uch yo'nalishni umumlashtirgan holda ingliz tilidagi kollokatsiyalarning leksik-semantik va didaktik ahamiyatini tahlil qiladi.

[3]Rakhmiddinova M.The notion of pedagogical model and its theoretical basis for teaching terminological collocations in trilingual context//Science Shine International Journal.2026-Tashkent.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot sifat jihatdan tavsifiy-lingvistik tadqiqot hisoblanadi. Maqolada ingliz tilidagi kollokatsiyalarning leksik-semantik xususiyatlari, ularning til o'rganish jarayonidagi o'rni va zamonaviy lingvistik texnologiyalardagi ahamiyati nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilindi.

Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. Ilmiyadabiyotlar tahlili.

Kollokatsiya nazariyasi, leksik yondashuv, korpus lingvistikasi va til o'qitish metodikasiga oid ilmiy manbalar o'rganildi. Xususan, Firth, Halliday va Hasan, Sinclair, Lewis, Nation, Schmitt, Nesselhauf, Nattinger va DeCarrico kabi olimlarning qarashlari tahlil qilindi.

2. Qiyosiy-tavsifiy metod.

Ingliz tilidagi kollokatsiyalar o'zbek tilidagi mos ifodalar bilan qiyoslandi. Masalan, ingliz tilidagi make a decision birikmasi o'zbek tilida "qaror qabul qilmoq" tarzida ifodalanadi. Bu yerda ingliz tilida make fe'li qo'llansa, o'zbek tilida "qabul qilmoq" fe'li ishlatiladi. Bunday farqlar ona tilining ingliz tilini o'rganishga ta'sirini ko'rsatadi.

3. Leksik-semantik tahlil.

Kollokatsiyalarning tarkibiy qismlari, ularning semantik mosligi, ma'no chegaralari va birikuvchanlik xususiyatlari tahlil qilindi. Masalan, heavy rain va strong rain, strong tea va powerful tea, commit a crime va commit homework kabi misollar asosida semantik moslik va kollokatsion cheklovlar izohlandi.

4. Korpusga asoslangan yondashuv.

Tadqiqotda korpus lingvistikasi tamoyillariga tayangan holda kollokatsiyalarning real nutqdagi qo'llanishi nazariy jihatdan izohlandi. COCA, BNC, Sketch Engine kabi korpuslar til birliklarining chastotasi, kontekstdagi qo'llanishi va kollokatsion barqarorligini aniqlashda muhim manba sifatida ko'riladi. Sinclairning korpus lingvistikasi haqidagi ishlari bu yondashuvning nazariy asosini tashkil etadi.[4]Jumaboyeva Dildora.Korpusda chastotalik masalasi, kollokatsiyalar, iboralar va boshqa leksik birliklar tahlili.2025-Urganch.

5. Amaliy-didaktik tahlil.

Kollokatsiyalarni ingliz tilini o'qitish jarayoniga tatbiq etish, ularni mashqlar, matnlar, tarjima faoliyati va nutqiy topshiriqlar orqali o'rgatish imkoniyatlari ko'rib chiqildi.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz tilida keng qo'llanadigan kollokatsion birliklar, ilmiy adabiyotlarda keltirilgan misollar, kollokatsion lug'atlar va korpus lingvistikasi asosidagi nazariy ma'lumotlardan foydalanildi.

4. Nazariy qism: kollokatsiyaning lingvistik mohiyati

Kollokatsiya tilning leksik tizimida so'zlarning o'zaro bog'lanish imkoniyatlarini ko'rsatadigan muhim hodisadir. Har bir tilda so'zlar bir-biri bilan tasodifiy emas,

balki ma’lum semantik, grammatik va uslubiy qonuniyatlar asosida birikadi. Masalan, ingliz tilida heavy rain tabiiy kollokatsiya hisoblanadi, chunki heavy sifati yog‘ingarchilik, trafik, ish yuki kabi ma’nolarda “kuchli, og‘ir, ko‘p miqdordagi” mazmunni bildiradi. Biroq heavy wind o‘rniga ko‘proq strong wind qo‘llanadi. Demak, kollokatsiyani to‘g‘ri qo‘llash uchun faqat so‘zning lug‘aviy ma’nosini bilish yetarli emas; uning qaysi so‘zlar bilan tabiiy birika olishini ham bilish zarur.

Kollokatsiyalar erkin birikmalar va idiomalardan farq qiladi. Free combination, ya’ni erkin birikmada so‘zlar mantiqiy va grammatik jihatdan deyarli cheklanmagan holda birikadi: read a book, open the window, buy a pen. Idiomalarda esa umumiy ma’no tarkibiy qismlar ma’nosidan kelib chiqmaydi: kick the bucket, spill the beans, break the ice. Kollokatsiyalar esa bu ikki hodisa oralig‘ida turadi. Ularning ma’nosi odatda tushunarli bo‘ladi, lekin so‘z tanlashda ma’lum barqarorlik mavjud: make progress, take responsibility, raise a question, draw attention.

Kollokatsiyalarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

1. Sifat + ot kollokatsiyalari:

heavy rain, strong argument, deep sleep, high temperature, serious problem.

2. Fe’l + ot kollokatsiyalari:

make a decision, take a risk, commit a crime, pay attention, do homework.

3. Ravish + sifat kollokatsiyalari:

deeply disappointed, highly effective, fully aware, strongly opposed, perfectly clear.

4. Fe’l + ravish kollokatsiyalari:

speak fluently, apologize sincerely, listen carefully, work hard, argue strongly.

5. Ot + ot kollokatsiyalari:

language learning, traffic jam, data analysis, school system, research method.

6. Grammatik kollokatsiyalar:

Bunda leksik birlik grammatik shakl yoki predlog bilan barqaror birikadi:

interested in, depend on, afraid of, good at, responsible for.[5]Obidova

Xurshida.Ingliz kollokatsiyalarini Ot+Sifat modeli.2023-Farg‘ona.

Kollokatsiyalar semantik jihatdan ham turlicha bo‘ladi. Ba’zilar to‘liq shaffof ma’noga ega: strong coffee, heavy rain. Ba’zilar esa yarim idiomatik xususiyatga ega: make up one’s mind, take into account, draw a conclusion. Bu esa kollokatsiyalarni o‘rganishda semantik darajalarni hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

5. Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari ingliz tilidagi kollokatsiyalar til o‘rganish jarayonida bir necha muhim vazifani bajarishini ko‘rsatadi.

Birinchidan, kollokatsiyalar nutqning tabiiyligini ta’minlaydi. Ingliz tilini o’rganuvchi I made a mistake o’rniga I did a mistake desa, gapning ma’nosi tushunarli bo’lsa ham, u tabiiy eshitilmaydi. Chunki ingliz tilida mistake oti odatda make fe’li bilan birikadi. Shunday qilib, kollokatsion bilim grammatik bilimni to’ldiradi.

Ikkinchidan, kollokatsiyalar lug‘at boyligini samarali rivojlantiradi. So‘zlarni alohida o’rganish ko‘pincha passiv bilim beradi. Masalan, talaba decision so‘zining “qaror” degan ma’nosini bilishi mumkin, lekin uni make a decision, reach a decision, final decision, important decision kabi birikmalarda ishlatishni bilmasa, bu so‘zdan faol nutqda samarali foydalana olmaydi.

Uchinchidan, kollokatsiyalar ona tilining salbiy ta’sirini kamaytiradi. O‘zbek tilida “kuchli yomg‘ir” deyish mumkin, lekin ingliz tilida bu ifoda strong rain emas, heavy rain shaklida beriladi. O‘zbek tilidagi “qaror qabul qilmoq” ifodasini so‘zma-so‘z tarjima qilish natijasida ingliz tilida accept a decision kabi noto‘g‘ri birikma yuzaga kelishi mumkin. Aslida bu holatda make a decision qo‘llanadi.

To‘rtinchidan, kollokatsiyalar tarjima sifatini oshiradi. Tarjima jarayonida so‘zma-so‘z yondashuv ko‘pincha noto‘g‘ri yoki g‘ayritabiiy ifodalarni keltirib chiqaradi. Masalan, “e’tibor qaratmoq” iborasi ingliz tilida pay attention tarzida ifodalanadi. Uni give attention yoki put attention deb tarjima qilish har doim ham tabiiy chiqmaydi. Shuning uchun tarjimon kollokatsion moslikni hisobga olishi zarur.

Beshinchidan, kollokatsiyalar tinglab tushunish va o‘qib tushunish jarayonini yengillashtiradi. Agar til o’rganuvchi as a matter of fact, on the other hand, take into consideration, in terms of kabi tayyor birikmalarni yaxlit birlik sifatida tanisa, u matnni tezroq va aniqroq tushunadi.

Oltinchidan, kollokatsiyalar sun‘iy intellekt va kompyuter lingvistikasi uchun ham muhim. Zamonaviy til modellari katta hajmdagi matnlar asosida so‘zlarning birga qo‘llanish ehtimolini o‘rganadi. Bunday modellar tabiiy matn yaratishda, avtomatik tarjimada, nutqni tanishda va matnni tahlil qilishda kollokatsion bog‘lanishlardan foydalanadi. Sinclairning korpusga asoslangan yondashuvi aynan real matn namunalarida so‘zlarning birikuvchanligini aniqlash zarurligini ko‘rsatgan.

Muhokama shuni ko‘rsatadiki, kollokatsiyalarni til o‘qitish jarayonida alohida mavzu sifatida emas, balki barcha ko‘nikmalar — reading, writing, listening va speaking bilan integratsiyalashgan holda o‘rgatish maqsadga muvofiqdir. Masalan, reading darslarida matndan kollokatsiyalarni ajratish, writing darslarida ularni gap va esse tarkibida qo‘llash, speaking darslarida dialoglar orqali mashq qilish, listening darslarida esa tabiiy nutqdan kollokatsiyalarni tanib olish samarali natija beradi.[6]Xudoyberdiyeva M.Chet tilini o‘qitishda kollakatsion birliklardan foydalanish metodikasi.-2021-B.62-64.

6. Kollokatsiyalarning leksik-semantik xususiyatlari

Kollokatsiyalarning asosiy xususiyatlaridan biri ularning semantik cheklanganligidir. Har bir so‘z barcha so‘zlar bilan erkin birika olmaydi. Masalan, commit fe’li odatda crime, murder, suicide, offence kabi salbiy ma’noli otlar bilan birikadi. Shu sababli commit a crime tabiiy kollokatsiya hisoblanadi. Ammo commit homework yoki commit a meal kabi birikmalar ingliz tilida noto‘g‘ri hisoblanadi.

Ikkinchi xususiyat — barqarorlik. Kollokatsiyalar nutqda muntazam takrorlanadi va tilda odatiy birlik sifatida shakllanadi. Masalan, take a photo va make a mistake birikmalari ingliz tilida barqaror qo‘llanadi. Bu barqarorlik til o‘rganuvchiga tayyor nutq birliklaridan foydalanish imkonini beradi.

Uchinchi xususiyat — predictability, ya’ni oldindan taxmin qilinish darajasi. Masalan, heavy so‘zidan keyin rain, traffic, snow, burden kabi so‘zlar kelishi ehtimoli yuqori. Bunday ehtimollik korpus lingvistikasi orqali aniqlanishi mumkin. To‘rtinchi xususiyat — uslubiy moslik. Ayrim kollokatsiyalar rasmiy uslubda, boshqalari esa og‘zaki nutqda qo‘llanadi. Masalan, conduct research rasmiy-ilmiy uslubga xos bo‘lsa, do research umumiy uslubda ishlatilishi mumkin. children’s speech, academic writing, business correspondence kabi sohalarida kollokatsiyalar tanlovi turlicha bo‘ladi.

Beshinchi xususiyat — madaniy va kontekstual bog‘liqlik. Ba’zi kollokatsiyalar muayyan madaniy, kasbiy yoki ijtimoiy kontekst bilan bog‘liq bo‘ladi. Masalan, akademik ingliz tilida pose a question, formulate a hypothesis, carry out research, draw a conclusion kabi kollokatsiyalar ko‘p uchraydi.[7]Jo‘rayeva D.Akademic ingliz tilining leksik xususiyatlari//Foreign Languages and Linguistics.2023-Jizzax.

7. Kollokatsiyalarni ingliz tilini o‘qitishda qo‘llash

Ingliz tilini o‘qitishda kollokatsiyalarni samarali o‘rgatish uchun quyidagi yondashuvlardan foydalanish mumkin.

Birinchidan, yangi so‘zlarni alohida emas, balki birikma holda berish lozim. Masalan, responsibility so‘zini o‘rgatishda take responsibility, accept responsibility, personal responsibility, social responsibility kabi birikmalar bilan birga o‘rgatish samaraliroqdir.

Ikkinchidan, kollokatsion lug‘atlardan foydalanish kerak. *Oxford Collocations Dictionary* va *BBI Combinatory Dictionary of English* kabi manbalar til o‘rganuvchilar uchun muhim amaliy vosita hisoblanadi. Bu lug‘atlar so‘zlarning qaysi fe’l, sifat, ravish yoki predloglar bilan birikishini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, matn asosida kollokatsiyalarni ajratish foydali. Talabalarga qisqa matn berilib, undan verb + noun, adjective + noun, adverb + adjective shaklidagi kollokatsiyalarni topish topshirig‘i berilishi mumkin.

To‘rtinchidan, tarjima mashqlarida kollokatsion tafovutlarga e’tibor qaratish kerak. Masalan, o‘zbek tilidagi “savol bermoq” ingliz tilida ask a question, “xulosa chiqarmoq” esa draw a conclusion shaklida ifodalanadi.

Beshinchidan, korpuslardan foydalanish tavsiya etiladi. Korpuslar yordamida talabalar so‘zlarning real nutqda qanday birikishini ko‘rishlari mumkin. Masalan, research so‘zi bilan conduct, carry out, extensive, scientific, academic kabi birliklarning ko‘p qo‘llanishi aniqlanishi mumkin.

Oltinchidan, kollokatsiyalarni yozma va og‘zaki nutqda faol ishlatish zarur. Talabalar esse, dialog, taqdimot va muhokamalarda o‘rgangan kollokatsiyalarni qo‘llashlari orqali ularni faol lug‘atga aylantiradilar.[8] Muxiddinov A.G., Obidova X.M. Ingliz kollokatsiyalarini ot+sifat modeli-2023.

Xulosa. Kollokatsiyalar ingliz tilining leksik-semantik tizimida muhim o‘rin tutadigan, nutqning tabiiyligi, ravonligi va mazmuniy aniqligini ta’minlaydigan birliklardir. Tadqiqot davomida kollokatsiyalar oddiy so‘z birikmasi emas, balki til tajribasi, semantik moslik, kontekst va nutqiy odat asosida shakllanuvchi barqaror birlik ekanligi aniqlandi.

Maqolada kollokatsiyalarning nazariy asoslari, tarixiy shakllanishi, leksik-semantik xususiyatlari va til o‘rganish jarayonidagi ahamiyati tahlil qilindi. Firth, Halliday va Hasan, Sinclair, Lewis, Nesselhauf kabi olimlarning qarashlari kollokatsiya hodisasining nazariy va amaliy jihatdan muhim ekanini ko‘rsatadi. Ayniqsa, leksik yondashuv kollokatsiyalarni ingliz tilini o‘qitishning ajralmas qismi sifatida ko‘rishga imkon beradi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, kollokatsiyalarni o‘rganish til o‘rganuvchilarga quyidagi imkoniyatlarni beradi: lug‘at boyligini kengaytiradi, so‘zlarni tabiiy kontekstda qo‘llashni o‘rgatadi, grammatik va leksik xatolarni kamaytiradi, tarjima sifatini oshiradi, nutq ravonligini rivojlantiradi hamda ingliz tilida tabiiy fikr bildirish ko‘nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, kollokatsiyalar zamonaviy korpus lingvistikasi, kompyuter lingvistikasi va sun‘iy intellekt texnologiyalarida ham muhim ahamiyatga ega. Katta hajmdagi matnlar asosida so‘zlarning birga qo‘llanish qonuniyatlarini aniqlash, avtomatik tarjima, matn yaratish va nutqni qayta ishlash jarayonlarida kollokatsion bilim muhim rol o‘ynaydi.

Kelgusida ingliz tilini o‘qitishda kollokatsiyalarni bosqichma-bosqich, darajaga mos va korpusga asoslangan holda o‘rgatish, o‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalar uchun kollokatsion xatolar lug‘atini yaratish hamda sun‘iy intellekt vositalari yordamida kollokatsiyalarni avtomatik aniqlash bo‘yicha tadqiqotlarni kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Firth, J. R. (1957). *Papers in Linguistics 1934–1951*. Oxford: Oxford University Press.

LINGVOTEK: SO‘Z VA SUN’IY INTELLEKT

2. Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
3. Sinclair, J. (1991). *Corpus, Concordance, Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
4. Lewis, M. (1993). *The Lexical Approach: The State of ELT and the Way Forward*. Hove: Language Teaching Publications.
5. Nesselhauf, N. (2005). *Collocations in a Learner Corpus*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
6. Benson, M., Benson, E., & Ilson, R. (1986). *The BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to Word Combinations*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
7. Nattinger, J. R., & DeCarrico, J. S. (1992). *Lexical Phrases and Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
8. Crowther, J., Dignen, S., & Lea, D. (Eds.). (2002). *Oxford Collocations Dictionary for Students of English*. Oxford: Oxford University Press.
9. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Hunston, S. (2002). *Corpora in Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. McCarthy, M. (1990). *Vocabulary*. Oxford: Oxford University Press.
12. Nation, I. S. P. (2001). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Schmitt, N. (2000). *Vocabulary in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
14. British National Corpus. *BNC Corpus Platform*.
15. Corpus of Contemporary American English. *COCA Corpus Platform*.
16. Sketch Engine. *Corpus Management and Text Analysis Platform*.
17. Cambridge Dictionary. *English Collocations and Word Combinations*.
18. Oxford Learner's Dictionaries. *Collocations and Vocabulary Resources*.